

תוכן העניינים

מבוא.....	עמ' 2-3
סקירת ספרות.....	עמ' 6-4
פרק א': הדרתן של נשות העלייה השנייה מעבודות המשק החקלאי.....	עמ' 9-7
פרק ב': המחאה כנגד ההדרה.....	עמ' 13-10
פרק ג': "נעל נעש לאגודה": היווצרותם של ארגוני הנשים.....	עמ' 17-14
סיכום.....	עמ' 19-18
רשימה ביבליוגרפית.....	עמ' 20
נספחים.....	עמ' 22-21

מבוא

מטרתה של עבודה זו היא לבחון את היחסים בין תופעת ההדרה של נשות העלייה השנייה מעבודות המשק החקלאי לבין הקמתם של ארגוני הנשים, במיוחד לאחר הקמת הסתדרות העובדים בשנת 1920. שאלת המחקר עליה נשאל לענות היא אם כך: מה הייתה השפעת הדרתן של נשות העלייה השנייה מעבודות המשק החקלאי על היווצרותם של ארגוני הנשים בתקופת היישוב ובעיקר בשנות העשרים של המאה העשרים?

מתוך בחינת תהליכי ההדרה ביישובים שמזוהים עם העלייה השנייה, דהיינו קבוצות העבודה השיתופיות בגליל ובעמק והמושבות (היישוב הישן) נעמוד על הגורמים להדרה זו ועל ביטוייה בחיי היום יום. נבחן את תגובתן של הנשים להדרתן ונאפיין את מחאתן, ובהמשך נסקור את התהליכים שהביאו להקמתם של ארגוני נשים עובדות, מתוך ההדרה והמחאה שהתרחשו למעלה מעשור קודם. בניתוח התהליכים ההיסטוריים-סוציולוגיים, נעמוד על אופי הקשרים בין התופעות הללו לבין החלטתן של הנשים להתאגד בנפרד ולהקים ארגונים של נשים עובדות, שנקראו עד למחצית המאה העשרים "פועלות".¹

במהלך העבודה, ננסה לבדוק על סמך הממצאים שהעולים מהספרות הרלוונטית האם ניתן לזהות קשרים של סיבה ותוצאה בין התופעות? האם ניתן להפריד ביניהן או שמא היו קשורות זו בזו מקשה אחת? כמו כן נבחן, לאורה של ספרות פמיניסטית עכשווית שסקרה את התופעות ההיסטוריות הללו, האם ההדרה יצרה אכן מציאות הפוכה מזו אליה כוונו המדירים- דהיינו ישות נשית עצמאית ושוות זכויות? או אולי ההיפך הוא הנכון ונוצרה הדרה של הנשים עצמן בידיהן הן מתוך התבדלות, שכן בסופו של יום ארגוני הנשים כאז כן עכשיו עוסקות בתחומים נשיים מובהקים: חינוך, טיפול במשפחה, רפואה והיגיינה של נשים וילדים וזכויות האישה כאם. השוויון המיחל אולי עדיין לא עמנו, אם כי חל שינוי רב במשך כמאה השנים שחלפו מאז תום העלייה השנייה, למרות שאין מדובר עוד בעבודות המשק החקלאי. הדברים מן הסתם אינם מובחנים באופן ברור וחד ובכך נעסוק גם בפרקי העבודה שמציירים את הנראטיב שתיארונו:

פרק א': הדרתן של נשות העלייה השנייה מעבודות המשק החקלאי: תיאור של סיבותיה וביטוייה של הדרת הנשים מעבודות המשק החקלאי ומתהליך קבלת ההחלטות בקהילות.

פרק ב': המחאה שהולידה ההדרה: מה היה אופייה של מחאת הנשים כנגד ההדרה וכיצד התבטאה בשטח. פרק ג': "נעל נעש לאגודה": היווצרותם של ארגוני הנשים: כיצד הביאה ההדרה והמחאה כנגדה להתארגנות.

¹ למען הבהרת הטרמינולוגיה- "פועלים" ו-"פועלות" הם מושגים שיובאו מהאידיאולוגיה הסוציאליסטית, ואין הכוונה רק לאנשים שעוסקים בעבודת כפיים כמשמעות המתבקשת הראשונית. נכון שהמונחים מתארים באופן ליטרלי עבודת כפיים, אבל לאחר משנתו של קארל מרקס, וביתר שאת לאחר המהפכה הבולשביקית, כל עסקן שמשתייך למפלגה הוא "פועל". כך, ובהתאמה, לאחר שהוקמה הסתדרות העובדים, הפכו גם כל עסקניה ל-"פועלים", וגם ארגון הנשים היה "מועצת הפועלות", למרות שנכללו בו גם מורות, עיתונאיות, רופאות וגננות.

בסיכום העבודה נחזור לשאלת המחקר ונענה עליה לאור ממצאי הפרקים וכן נאפיין את השאלות שנותרו פתוחות גם אלה שאולי לא ניתן לענות עליהן באופן חד משמעי, במיוחד כאשר מבצעים קריאה מגדרית עכשווית של אירועים מלפני למעלה ממאה שנים. זו בדיוק הסיבה שהביאה אותנו לבחור לעסוק בסוגיה זו בעבודה, שכן הקונפליקט בין מה שרואים "מכאן" לאור תיאוריות פמיניסטיות המתבטאות בחלק ניכר מהספרות שבה נשתמש, לבין מה שראו אז "משם" אינו תמיד בגדר שחור ולבן ויש הפתעות משני הכיוונים.

סקירת ספרות

הספרות עליה נסתמך מורכבת ממחקרים היסטוריים/סוציולוגיים על העלייה השנייה ועל ראשיתה של התנועה הקיבוצית שהייתה תוצאה ישירה של קבוצות העבודה השיתופיות של העלייה השנייה. מחקרים אלה מתעדים את הקמתן של הקבוצות הראשונות, דוגמת זה של שמואל גדון העוסק בשורשיה של ההתיישבות השיתופית (גדון 1980), כמו גם מאמרים מהתקופה שהעלו סוגיות מחייהן של קבוצות אלה. הבולט מבניהם לענייננו הוא זה של מנחם שמואלי "לשאלת הפועלת הגלילית" שהתפרסם ב-הפועל הצעיר בשנת 1911 ובו התרעם על הדרתן של הנשים מעבודת השדה ומקבלת ההחלטות בקבוצת כינרת ואף הציע לראשונה להקים חוות הכשרה חקלאית ייחודית לפועלות (שמואלי 1910). העובדה שלרשותנו ספרות ביקורתית רלוונטית מהתקופה מעצימה את הפרספקטיבה ומראה כי ההבדלים לאורך מאה שנים בגישה לסוגייה הנחקרת אינם כה מהותיים כפי שניתן לחשוב.

מטבע הדברים, הספרות הרלוונטית העכשווית לסוגייה הנחקרת בעבודה זו תשתייך לעידן הפמיניסטי, ומרביתה, שלא לומר כמעט כולה, ושלא במפתיע, נכתבה על ידי נשים. ספרות זו עוסקת מתך גישה עכשווית פמיניסטית בשאלות של מגדר, שוויון ואפליה של נשות העלייה השנייה ושל הנמכת חלקן בהגשמת החזון הציוני. כך מחקריהן של מרגלית שילה (שילה 1980) שחקרה את חוות הפועלות בקבוצת כינרת בעשור השני של המאה העשרים, יפה ברלוביץ, שמתוך עיון בכתביהן של ראשונות העליתה תובנות מגדריות לגבי נשים בתקופה הרלוונטית לענייננו (ברלוביץ, 2011) וחקרה את מעמדה של האישה ותפיסתן של הנשים לגבי כלל החל מתקופת התייה, ודבורה ברנשטיין (ברנשטיין 1985, 1983), שהתמקדה במעמדן ובהתארגנותן של הנשים העובדות בתקופת היישוב.

בגישה הפמיניסטית נוקטת גם דפנה יזרעאלי אשר בחיבורה "הזרעות בדמעה" עוסקת בתנועת הפועלות בארץ-ישראל, שקמה על ידי חלוצות מקבוצת כנרת בשנת 1911 כתגובה על כך שהנשים לא השתלבו

בעבודות החקלאות יחד עם עמיתיהן החלוצים ונשלחו, באופן מסורתי, לעבודות משק בית. חיבור זה הוא מאבני המסד עליהן נישען במחקרנו, שכן הוא נוגע באופן נקודתי מדויק בסוגיית המחקר שלנו ומכיל גם סקירה היסטורית ממצה של תנועת הפועלות ושורשיה (יזרעאלי, 1985). בפתח למאמר מביאה יזרעאלי את בעיות היסוד כפי שהן עולות גם בעבודה זו:

תנועת הפועלות התפתחה בתוך הזרם של הציונות הסוציאליסטית. הארגונים השונים של תנועת העבודה הציונית.....הכריזו על אידיאולוגיה שוויונית. הנשים לא התארגנו באגודות נפרדות ולאן הועלו עליהן תפקידים מיוחדים, אף שהן נעו להיות פעילות בתחומים תרבותיים יותר מאשר בפוליטיקה. שוויון היה לכאורה מובן מאליו.

..... התנועה הציונית הגדירה את בעיית הקיום היהודי כנושא החברתי היסודי והמכריע, אשר אליו יש לכוון את כל המאמצים. לנשים נאמר, שהאישה היהודייה "חייבת לזכור, שאפילו אותן נשים הנאבקות לשוויון זכויות רואות אותה קודם כל לא כאישה אלא כיהודייה". (יזרעאלי, 1985). הציטוט במירכאות לקוח מתוך מניפסט שהוכן על ידי ועדת נשים ציונית מגליציה ב-1897).